

**Til
Lyngdal kommune**

Søknad om støtte til boka «Kulturhistoriske turer i Lyngdal»

Lister Friluftsråd ønsker å lage en bok som vil være til glede for både fastboende og besøkende til Lyngdal kommune, som både oppmuntrer til et aktivt friluftsliv og informerer på en god og interessant måte om kulturminner i landskapet, om deres historie og betydning, og som et bidrag til at sporene etter de som har levd før oss blir tatt vare på.

Vi planlegger å utforme og utgi en turbok med nøye utvalgte kulturhistoriske turer i Lyngdal kommune i 2025. Boka skal være hendig, oversiktlig, brukervennlig og ment å kunne være med på tur, i tillegg til å kunne brukes til turplanlegging. Den vil etter planen inneholde 32 turforslag, der hver tur har ett eller flere tilknyttede kulturhistoriske tema og gjerne synlige spor i terrenget. Hvert turforslag vil ha beskrivelse av turen, beskrivelse av kulturhistorie knyttet til turen, kart med inntegning av beskrevet rute, bilder fra turen og annen praktisk informasjon, slik som veibeskrivelse, lengde og vanskelighetsgrad. Boka vil inkludere egne sider om allemannsretten og allemansplikten, samt informasjon om vern av kulturminner.

Vi vil velge ut turer fra hele kommunen, planen er seks turer fra Austad-halvøya, ni fra Lyngdal sentrum og omegn, fem fra Kvås, seks fra Konsmo og seks fra Grindheim. Hensikten er å gi et godt utvalg av turer spredt ut over hele kommunen. Utvalget gjøres i samarbeid med representanter fra hhv. Austad, Lyngdal og Audnedal Historielag, samt Kvås Bygdelag. Disse har dessuten sagt seg villige til å bidra med informasjon, bilder og dialog med grunneiere. Vi vil dessuten samarbeide med ansatte i kulturenheten i kommunen i utvelgelsen av turene og annen rådgiving i forhold til innholdet. Boka vil bli tilgjengelig gjennom salg fra bokhandlere og andre hensiktsmessige utsalgssteder i kommunen og nabokommunene.

Dette vil bli tredje bok om kulturhistoriske turer i Lister. I 2022 utarbeidet vi i samarbeid med Vest-Agder museet avd. Lista tilsvarende bok for Farsund kommune, med støtte fra fylkeskommunen, Friluftsrådernes Landsforbund og Farsund kommune. I 2023 utgav friluftsrådet tilsvarende bok for Kvinesdal med tilsvarende støtte. Friluftsrådet mottok utmerkelsen «Årets friluftsråd 2023» av Friluftsrådernes Landsforbund for den første av disse bøkene. Tilbakemeldinger på prosjektet i de kommunene har vært svært positive, og etterspørselen etter bøkene har vært meget god. Vi mener disse bøkene svarer på en interesse for både lokalhistorie og gamle stier og andre ferdselsårer. Vi har fått mange tilbakemeldinger på at turer med kulturhistorisk tilknytning er av stor interesse blant folk, og tror derfor et slikt prosjekt vil være til nytte for både lokalbefolkning og tilreisende. Vi søker derfor Lyngdal kommune om et tilskudd til utarbeidelse og trykking av denne boka.

Vedlagt er et budsjett med eksterne utgifter og estimat over de timer Lister friluftsråd vil bruke på arbeidet, samt de timer som frivillige vil bidra med i prosjektet. Kompetansen til å utforme både kart og bokas grafiske layout finnes internt hos friluftsrådet, derfor vil det være begrensede eksterne kostnader til prosjektet. Det er allerede tildelt tilskudd fra både

Friluftsrådenes Landsforbund og Agder fylkeskommune. Lister friluftsråd søker Lyngdal kommune om kr 120 000 i støtte til dette prosjektet. Vedlagt er dessuten et turforslag og en av de kulturhistoriske temaene fra Kvinesdal-boka.

Farsund, 20. august 2024

Med vennlig hilsen

Christian Landmark

Christian Landmark

Daglig leder

Lister friluftsråd

BUDSJETT – Kulturhistoriske turer i Lyngdal

Kostnader:

Språkvask og korrektur	15 000
Trykkekostnader*	78 000
Kjøp av bilder fra andre	10 000
Annonsekostnader, promotering av utgivelse	5 000
Arbeidstimer**	323 000
Dugnadsinnsats	39 000
<u>Sum utgifter</u>	<u>470 000</u>

*Trykkekostnad er basert på innhentede priser, med et opplag på 2500 bøker.

**Beregningsgrunnlaget er med en timekostnad på kr 420,- inkl. sosiale utgifter:

Arbeid med turbeskrivelser

Befaring med GPS, fotografering, skrive turbeskrivelser av 32 turer:	240 t.
Grafisk layout og utarbeiding av kart:	120 t.
Redaksjonelt arbeid, utvelgelse av turer, korrekturlesning:	90 t.
Utvalg og redigering av bilder:	40 t.

Arbeid med kulturhistoriske tekster

Innsamling og systematisering av informasjon:	120 t.
Skriving av historiske- og tematekster:	120 t.
Innsamling og utvalg av historiske fotografi:	40 t.

Total sum arbeidstimer **770 t.**

Frivillig innsats

Historielagene og friluftsrådet har et nettverk av lokalhistorikere og andre frivillige interesserte som bidrar med å samle historie og informasjon om turene. Det anslås at disse vil bruke rundt 130 timer på arbeidet. Verdien av dugnadsinnsats er satt til 300 kr/t.

Inntekter:

Tildelt tilskudd fra Friluftsrådenes Landsforbund	95 000
Tildelt tilskudd fra Agder fylkeskommune	20 000
Dugnadsverdi	39 000
Egeninnsats fra friluftsrådet	46 000
Stipulerte salgsinntekter	150 000
Søknad til Lyngdal kommune	120 000
<u>Sum inntekter</u>	<u>470 000</u>

114

TJØDNESKARKNUDEN

Geografisk målepunkt

Selve turmålet er riktignok i Hægebostad, men siden det aller meste av turen går i Kvinesdal, beskrives den her.

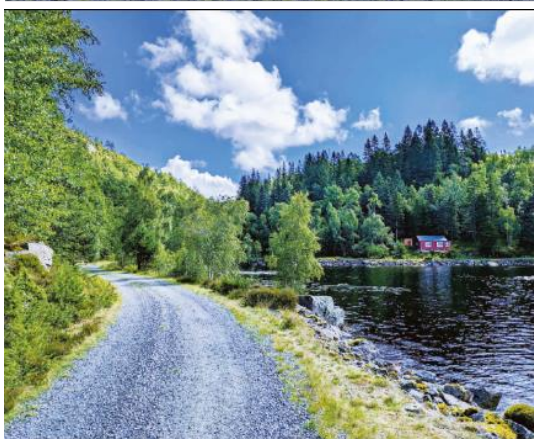
Oppmålinga av Agder tok heller ikke så mye hensyn til kommunegrenser, man så heller til de høyeste toppene for å finne de beste oppmålingspunktene. En av disse toppene er denne turens mål.

Fra den gamle riksveien over Kvinesheia tar en av veien inn mot Hidreskog og følger denne inn mot Gaustadvannet. Parkeringsplassen er i bakken før vannet.

Herfra går man til fots på veien langs vannet. Det er grunder underveis, så husk å lukke disse, og hold hunden i bånd i beiteområdene. Man passerer gården Hidra og forbi oddene Uføra og Skaden før man kommer til Gaustad etter ca. 2,5 km langs veien. Her tar man inn på en sti opp Gaustadvollan før huset på Gaustad. Her står det skilt til Gaustadvia. Løypa er merket på trær og steiner. Fra Gaustad stiger det jevnt oppover, og fra den lange fjellryggen får man stadig mer vidstrakt utsikt.

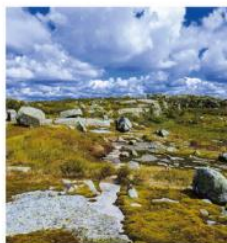
En stor varde på Tjødneskarknuden markerer toppen på 609 moh. Toppen ligger i Hægebostad kommune, men også på Kvinesdalsida kommer man opp til 600 moh.

115

Turen starter rundt Gaustadvannet.

På gården Espeland, som er den nærmeste gården i Hægebostad, kalte de toppen for Tjønnskarknuden. Denne toppen har blitt brukt til oppmåling i mange år, siden man har god utsikt til kjente fjellområder vest i Agder, så her kan man se til mange andre varder og topper. Her har det dessuten vært en gammel vete, og man brant bål her på tusenårsnatta 1999-2000. Tilbaketuren til utgangspunktet går den samme løypa.

Slutten av turen går på fine fjellområder.

116

TJØDNESKARKNUDEN

10,8
km tår

Ta av fra Fv 461 mot Hidreskog. Etter 2,7 km, over bakketoppen, er det parkering på venstre side

117

Varder som trigonometrisk punkt

Varden på Tjodneskarnuden. Bildet er trolig fra ombyggingen i årene 1915-1918.

Vardene vi ser rundt på fjelltopper i dag har en litt annen betydning for oss enn varder og veter hadde i tidligere tider. Helt fram til 1814 ble vetene brukt til varsling. Selv om mange av dem ligger på toppen som ble brukt i varslingsoyemed, fikk de en annen bruk fra midten av 1800-tallet. Da var det oppmålingen til Norges geografiske oppmåling som gjorde at toppene igjen ble aktuelle.

Fra 1848 skulle Agder måles opp, og på de høyeste toppene bygde man varder som skulle tjene som trigonometriske punkter. Det måtte være fri sikt mellom dem, og de måtte være synlige på langt hold, derfor måtte man igjen bruke de høyeste toppene med vid utsikt. På denne tida målte man med målebord og teodolitt, og man kunne måle vinkel og avstand til neste varde. Man gikk så til neste varde og målte derfra. Man fikk dermed et trekantnett av trigonometriske punkter. Det skal ifølge Kartverket være hele 17 oppmålingsvarder i Kvinesdal. Det finnes flere slike varder på toppen få

besøker, som for eksempel på Sigmundslåttknuden, 521 moh., øst for Vatland i Austerdalen.

Oppmåleren, eller geodeten som tittelen var, reiste rundt på forhånd og sjekket hvilke toppen det skulle måles fra. Selve bygginga av vardene stod vardesetteren for. Han reiste rundt i området og leide inn lokale assistenter som ble hjalp til med bygginga. De var nok uvurderlige, ikke minst for å finne frem, men også i arbeidet med å finne stein og bygge selve vardene. Det har hovedsakelig vært bygd inn lokale assistenter som ble hjalp til med bygginga. De var nok uvurderlige, ikke minst for å finne frem, men også i arbeidet med å finne stein og bygge selve vardene. Det har hovedsakelig vært bygd inn lokale assistenter som ble hjalp til med bygginga. De var nok uvurderlige, ikke minst for å finne frem, men også i arbeidet med å finne stein og bygge selve vardene.

På Lista brukte man både kirketårnet i Vanse og Lista Fyr som målepunkter, i tillegg til oppmålingsvardene. I Kvinesdal var det toppene av heiene som var aktuelle målepunkter. I gamle kart er det for eksempel Frøytlandsvarden, Grimeknuden, Fjotlandsfjell og Grunnevasknuten man ofte refererer til. Disse er store, flotte

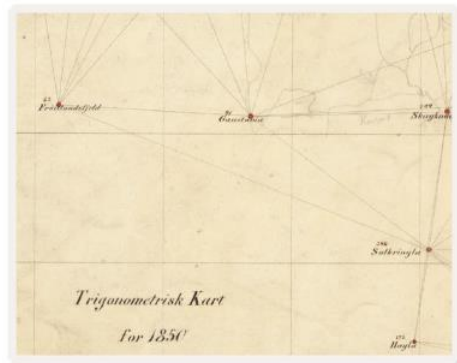
Varden på Bergehei rett nord for Falkefjellstøl mellom Sirdal og Kvinesdal.

varder som uten tvil er bygd av oppmålinga.

Oppmålinga tok selvsagt ikke hensyn til kommunegrensar, og i trekantnettet ble det målt mot andre varder i nabokommunene. Simonskyrkja, Ravnehei i Farsund og Homskniben er eksempler på andre mye brukte trigonometriske punkter i regionen. Dette gjelder ikke minst varden på Tjodneskarnuden, som fortsatt er navngitt som Gaustadvia i Kartverkets liste over målepunkt.

Denne varden ble nok bygd som

en rund varde rundt 1850. Men siden det var vanskeligere å måle de runde vardene, ble en del av de ombygd til firkantete varder etter 1. verdenskrig. Disse vardene var i 1. ordensnett og utgjorde de viktigste målepunktene. Senere trengte man flere punkter, da man skulle tegne opp mer nøyaktige kart i 1:50.000. I 1931-1932 ble det bygd og restaurert en rekke varder i Kvinesdal. Varden på Tjodneskarnuden hadde delvis rast sammen. I 1999 ble den restaurert på dugnad av Kvinesdal Historielag og

Hægebostad Sogelag. En del av vardene i Kvinesdal er ikke satt opp for landmåling, men som turmål. Både Heieknuten, Steinslandsvarden og Sibbuvarde er mindre og nok såkalte bygdevarder, satt opp av folk på eget initiativ, da disse vardene ikke finnes som referanser på gamle kart. Steinslandsvarden er ganske lik varden på Knabekniben i størrelse og type, men har likevel ikke samme funksjon, da varden på Knabekniben er bygd av oppmålinga i 1931-32.

På de første oppmålingene rundt 1850 er det for eksempel en bygdevarde som er brukt som trigonometrisk punkt, for eksempel varden på Glaven på Øyvassfjellet sør for Knaben. Siden dette fra Kartverkets side er merket som turistvarde, stod den nok her allerede i 1850 og kan være Kvinesdals eldste varde. Det tyder i alle fall på at det har vært en stor kunnskap om å bygge disse vardene i Kvinesdal, da de aller fleste har stått i mange år og er like flotte.